

ՏԵՍԱԿԵՏ ՏԵՍԱԿԵՏԻ ՄԱՍԻՆ

Մարտի 14-ին Իրավունք թերթի «Տեսակետ» սյունակում գետեղված էր տնտեսագիտության թեկնածու Սամվել Ավագյանի հոդվածը «Ինչպես պետք չէ կանխատեսել» վերնագրով, որտեղ հեղինակը անդրադարձել էր ՀՀ ԿԲ կողմից 2006 թվականի Դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում գնահատված ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքի միջին մակարդակին, փողի քանակության և այլ գործոնների ազդեցությանը փոխարժեքի վրա, ինչպես նաև այդ նույն ծրագրի Հավելվածում ներկայացված Միջազգային առևտրի պայմաններում աշխատավարձերի, արտադրության և գների փոփոխությունների մոդելի արդյունքներին և կիրառությանը:

Փորձենք նորից ներկայացնել փոխարժեքի գնահատման հիմքում ընկած մեթոդաբանությունը, քանի որ, ինչպես երևում է հոդվածից, հեղինակը լավ չի ըմբռնել Դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում ներկայացված տրամաբանությունը, որը նրա մոտ առաջացրել է նման անհարգալի մոտեցում մի փաստաթղթի նկատմամբ, որի վրա աշխատել են բազմաթիվ հարգված և բարձր գիտական կոչումներ ունեցող հայտնի հայ տնտեսագետներ¹:

Նախևառաջ, անհրաժեշտություն է զգացվում հեղինակի համար պարզաբանել իրական փոխարժեքի գաղափարը: ՀՀ իրական փոխարժեքը, ըստ էության ոչ այլ ինչ է, քան Հայաստանի և գործընկեր երկրների գների մակարդակների հարաբերություն և եթե Հայաստանում գները աճում են, ապա ասում ենք, որ իրական փոխարժեքը արժևորվել է և հակառակը²: Սակայն քանի որ Հայաստանում գները արտահայտված են դրամով, իսկ գործընկեր երկրներում (օրինակ Եվրոգոտում) իրենց ազգային արժույթով (մասնավորապես եվրոյով), ապա գների համեմատությունը հավասարի դարձնելու համար անհրաժեշտ է այդ գները արտահայտել մեկ արժույթով (օրինակ ԱՄՆ դոլարով) և հետևաբար Հայաստանի գների մակարդակը բազմապատկվում է ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքով, իսկ գործընկեր երկրները՝ համապատասխան արժույթ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքով:

Երբ արդեն հասկացանք, թե ինչ է իրենից ներկայացնում իրական փոխարժեքը, կարող ենք փոքր ինչ ավելի մանրամասնել նրա դերը տնտեսության մեջ: Հայաստանյան և արտասահմանյան գների հարաբերությունը ամենակարևոր ցուցանիշներից մեկն է տնտեսության համար, քանի որ ըստ դրա են մարդիկ (թե՛ Հայաստանում, և թե՛ արտասահմանում) որոշում կայացնում, թե որ ապրանքները սպառեն՝ հայկական թե արտասահմանյան արտադրության, որը և պայմանավորում է արտադրության ծավալները և եկամուտները Հայաստանում ու արտասահմանում:

Գների հարաբերական մակարդակը երկրում պայմանավորված է երկրի ամենահիմնարար այնպիսի տնտեսական ցուցանիշներով, ինչպիսիք են աշխատանքի արտադրողականությունը, իրական աշխատավարձերի մակարդակը,

¹ Ի գիտություն հեղինակի նշենք, որ ԿԲ բոլոր հրապարակումները տրվում են գրախոսության Հայաստանում հայտնի տնտեսագետների և ԲՈՒՀ-երի մասնագիտացված պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմին և ոչ մի գրախոսող նման կարգի դիտողություն չէր արել այդ հարցի վերաբերյալ ՀՀ ԿԲ մոտեցմանը:

² Տե՛ս Տնտեսագիտության տեսության 2-րդ կուրսի պարտադիր դասընթաց բոլոր մասնագիտական ԲՈՒՀ-երի բոլոր ամբիոնների ծրագրերում:

արտահանման և ներմուծման տեսակարար կշիռերը ՀՆԱ-ի հետ համեմատած, առևտրի պայմանները և կապիտալ ներհոսքը, դոլարիզացիայի մակարդակի փոփոխությունները, փողի առաջարկի և պահանջարկի ճեղքվածքը և այլն: Իրական փոխարժեքի գնահատման մի մոդել հենց հանդիսանում է Դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի Հավելված 9-ում բերված «Աշխատավարձերի, արտադրության և գների փոփոխությունները միջազգային առևտրի պայմաններում» մոդելը³, որը տնտեսագիտության ամենանոր մոդելներից մեկն է հանդիսանում իրական փոխարժեքի կանխատեսման համար: Այս մոդելի արդյունքները քննադատելով և կոչելով սոփեստություններ, հեղինակը, ըստ էության, կասկածի տակ է դնում ոչ թե ՀՀ Կենտրոնական բանկի դատողությունները այլ համաշխարհային ճանաչում ստացած տնտեսագիտական առաջավոր տեսությունը, որի պատճառը, հույս ունենք, գոնե նրա անտեղյակությունն է:

Օրինակ, իրական փոխարժեքի մոդելի հետևանքներից մեկի դեմ, որ տրանսֆերտների աճը բերում է արտահանման նվազմանը, հեղինակը բերում է Ազգային վիճակագրության ծառայության 2005 թվականի գրանցված ցուցանիշները և այն անվանում «սոփեստություն» և «տնտեսագիտության հետ կապ չունեցող»: Տնտեսագիտության հետ նույնիսկ թույլ կապեր ունեցող մարդիկ շատ հստակ պատկերացնում են տրանսֆերտների աճի ազդեցությունը երկրի իրական փոխարժեքի վրա և վերջինիս ազդեցությունը արտահանման և ներմուծման վրա: Բացի դրանից, վիճակագրական թվերի գրանցումը դեռևս հիմք չէ տնտեսական կապերը կասկածի տակ դնելու համար, քանի որ ցանկացած տնտեսագետ կարող է ասել, որ եթե տրանսֆերտների հոսքը ավելի քիչ լիներ և ՀՀ դրամի իրական փոխարժեքը քիչ արժևորվեր, ապա արտահանումը ամենայն հավանականությամբ ավելի շատ կլիներ, քան գրանցվել է:

Վերադառնալով ընդհանուր մեթոդաբանության տարամաբանությանը՝ այս մոդելի արդյունքում կանխատեսվում է իրական փոխարժեքի երկարաժամկետ մակարդակը, որը պայմանավորված է տնտեսության հիմնարար փոփոխականներով: Տրված իրական փոխարժեքի պայմաններում, եթե մենք գնահատենք գների փոփոխությունը Հայաստանում և արտասահմանում, ըստ էության մենք կստանանք ՀՀ դրամի փոխարժեքը գործընկեր երկրների միջին կշռված փոխարժեքների հետ համեմատած: Իսկ ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքը կախված է թե ինչ փոխարժեք կձևավորվի գործընկեր երկրներում ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ: Ավելի պարզ ասած եթե հնարավոր լինի ճշգրիտ կանխատեսել եվրո/ԱՄՆ դոլար, ռուսական ռուբլի/ԱՄՆ դոլար, այլ գործընկեր երկրների փոխարժեքը, ապա հնարավոր կլինի ճշգրիտ կանխատեսել նաև ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքը:

ՀՀ ԿԲ դրամավարկային ծրագրում գործընկեր երկրների փոխարժեքների մեծամասնությունը ընդունված է, որ պահպանելու են կայուն մակարդակը տարվա ընթացքում, կամ շարժվելու են իրենց նախորդ միտումներին համաձայն և միայն այս դեպքում ՀՀ դրամի փոխարժեքը ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ միջին տարեկան կտրվածքով կկազմի մոտ 420 դրամ: Ցանկացած փոփոխություն, որը կփոխի գործընկեր երկրների փոխարժեքը, Հայաստանում կամ արտասահմանում գների մակարդակը, կամ, որ շատ ավելի կարևոր է, իրական փոխարժեքի սպասվող

³ K. Rogoff, M. Obstfield “International Economics”, MIT Press, Cambridge, MA, USA, 1996, pp. 236-263

մակարդակը կրերի անվանական փոխարժեքի փոփոխության: Իսկ քանի որ այդ գործոնները շատ են, իսկ նրանք պայմանավորող ցուցանիշները մեծ մասամբ անկանխատեսելի, ապա ըստ էության անկանխատեսելի է դառնում նաև ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքը: Եվ այդ իսկ պատճառով, այն Դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի մեջ բնութագրվել է որպես մնացորդային և զուտ հաշվարկային մեծություն:

Հեղինակը, իհարկե, իրեն դժվարություն չի տվել մտածել, թե ինչու՞ է Կենտրոնական բանկը, որի նախագահը բազմիցս հայտարարել է, որ փոխարժեքի կանխատեսումը անշնորհակալ գործ է, հրապարակում փոխարժեքի հաշվարկային մեծություն, միթե՞ չէր կարող չհաշվարկել և չհրապարակել այդ թիվը, որը գերծ կպահեր նման բանավեճերի մեջ ներքաշվելուց: Իհարկե կարող էր, սակայն ՀՀ դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքի դերը Դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում կայանում է ընդամենը նրանում, որ վիճակագրական թվերի մի մասը, որը հաշվարկվում է ԱՄՆ դոլարով (արտահանում, ներմուծում, վճարային հաշվեկշիռ, արտաքին պարտք) համեմատելի լինի վիճակագրական թվերի մյուս մասի հետ, որոնք հաշվարկվում են դրամով (ՀՆԱ, պետական բյուջե, տնտեսության ճյուղերի արտադրանք, գներ և այլն): Եվ այս ամենը գրեթե բոլորի համար պարզ է:

Կամ, խոսելով փողի էմիսիայի և գնաճի միջև մաթեմատիկական բանաձևերի և մեթոդաբանության բացակայության մասին, արժեր գոնե մի քանի էջ թերթել Դրամավարկային քաղաքականության ծրագիրը և նայել օրինակ Հավելված 10-ը «P-star մոդելի համառոտ տեսական նկարագրությունը և գնաճի դինամիկայի վերլուծությունը ՀՀ-ում» կամ օրինակ Հավելված 11-ը «2006 թվականի գնաճի կանխատեսումները ՀՀ պետական բյուջեի պակասուրդ/գնաճ հավասարման միջոցով» կամ օրինակ Հավելված 12-ը «ՄԳԻ էկոնոմետրիկ վերլուծություններ և կանխատեսումներ», որտեղ այդ կապը ներկայացված է փաստորեն երեք տարբեր մոտեցումներով:

Ընդհանուր առմամբ, նման անհիմն քննադատությամբ զբաղվելու դեպքում, անհրաժեշտ է նաև հիշեցնել բանավեճի չգրված քաղաքավարություն կանոնը՝ այն է՝ որևէ մոտեցում հնարավոր է հիմնովին մերժել միայն այն դեպքում, երբ ինքդ ես առաջարկում այլ մեթոդաբանություն: Հակառակ դեպքում ասածը պարզապես դառնում է դեմագոգություն: